

УДК 002:316.774

DOI: [http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180383](http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180383)

Швецова-Водка Галина Миколаївна,

доктор історичних наук,

професор кафедри документальних комунікацій і бібліотечної справи

Рівненського державного гуманітарного університету

вул. С. Бандери, буд. 12, м. Рівне, 33028, Україна

тел.: (0362) 26 78 75

e-mail: shvetsova1943@gmail.com

СОЦІАЛЬНА ІНФОРМАЦІЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ НООКОМУНІКОЛОГІЇ

У статті розглядається одне з основних понять ноокомунікології – соціальна інформаційна комунікація – у світлі загальнотеоретичних уявлень про комунікацію. Уточнюються терміни, що позначають структурні елементи соціальної інформаційної комунікації, її види, характеристика комунікаційних каналів. Розглянуто історико-хронологічний підхід до еволюції каналів соціальної інформаційної комунікації. Охарактеризовано уявлення про науки, що вивчають комунікацію: комунікологію, комунікативістику, ноокомунікологію. Показано відмінності між терміноелементами, похідними від «комунікації».

Ключові слова: комунікація, комунікологія, ноокомунікологія, структура соціальної інформаційної комунікації, комунікаційні канали.

На сучасному етапі розвитку документально-комунікаційних наук є потреба в обґрунтуванні загальної теорії соціальної інформаційної комунікації, на яку могли б спиратися як новітні наукові дисципліни, що досліджують передачу інформації в суспільстві, так і традиційні бібліологічні та документознавчі дисципліни: бібліотекознавство, бібліографія, архівознавство тощо. Ці питання розглядаються в межах новітньої галузі знань, запровадженої в Україні за назвою «Соціальні комунікації». Тепер іде процес розроблення основних засад цієї галузі: визначення об'єкта і предмета досліджень, спільної методології та її відмінностей в окремих наукових дисциплінах, узгодженої термінології тощо.

Сучасна теорія комунікації розглядається багатьма авторами з різних позицій. Деякі тези та положення наявних публікацій мають увійти у загальну теорію соціальної інформаційної комунікації; деякі викликають зауваження і потребують подальшого обговорення. Найбільший внесок у загальну теорію соціальної інформаційної комунікації зробив Аркадій Васильович Соколов, його праці отримали визнання фахівців і заслуговують на подальшу популяризацію. Значну кількість комунікологічних публікацій складають праці із теорії масової комунікації, але для загальної теорії комунікації вони є лише однією зі складових, яка повинна бути розглянута із загальнотеоретичних позицій.

Стаття, що пропонується, покликана висвітлити основні поняття теорії соціальної інформаційної комунікації, навести термінологічні зауваження та пропозиції.

Сучасна теорія комунікації виникла одночасно з кібернетичною теорією інформації. Під час винайдення **теорії інформації** в працях Клода Шеннона [21] і Норберта Вінера [22] остання отримала ще й другу назву, яка спрималася як синонім: **теорія комунікації**. При цьому комунікація трактувалася як зв'язок між будь-якими матеріальними об'єктами, в процесі якого відбувалася передача певних сигналів від першого об'єкта до другого. Такі сигнали отримали синонімічну назву «інформація». У подальшому теорія інформації зосередилася на розробці математичного апарату, який міг би пояснити вплив одержуваних сигналів на матеріальний об'єкт, а теорія комунікації почала вивчати інформаційні зв'язки між людьми як суспільними суб'єктами, проте і в першому, і в другому науковому напрямі використовувалося поняття «інформація».

Комунікацією почали називати обмін значеннями (інформацією) між індивідами через спільну систему символів (знаків), зокрема мовних.

У найзагальнішому значенні комунікація – це зв'язок між двома об'єктами; це система, яка складається з двох елементів і лінії зв'язку між ними. Ці два об'єкти існують незалежно один від одного; зв'язок між ними є двостороннім, тобто як від 1-го до 2-го, так і навпаки. У такому випадку «комунікацією» називають, частіше за все, не систему в цілому, а саме лінії зв'язку, чи засоби зв'язку.

Сформувався певні погляди на структуру комунікації, що знайшли втілення у відомих схемах. Це, перш за все, найпростіша схема, що складається з 3-х елементів: комуніканта, реципієнта і каналу комунікації, тобто зв'язку між ними.

Найголовніші з перелічених назв елементів комунікації: комунікант і реципієнт. Деякі автори передавача інформації називають комунікатором, а одержувача – комунікантом [1]; інші обох називають комунікаторами чи комунікантами [18]. На наш погляд, доречно дотримуватися єдиної термінології, яка вже є традиційною, тобто виділяти комуніканта і реципієнта, а за необхідності обох, а також інших учасників комунікації – посередників – називати комунікаторами.

Отже, найзагальніше значення слова «**комунікація**» – це «зв'язок», «засоби зв'язку»; процес, який зв'язує (поєднує) один матеріальний об'єкт з другим. **Соціальна комунікація** – це така, що відбувається в соціумі, тобто в суспільстві, між людьми; це зв'язок між соціальними суб'єктами.

Комунікація, в процесі якої передаються і приймаються сигнали, або інформація, є **інформаційною комунікацією**. Інформаційна комунікація відрізняється від матеріальної характеристикою об'єкта, який передається в процесі комунікації, під час зв'язку. В інформаційній комунікації таким об'єктом є сигнал (чи сигнали), що виробляються комунікантом і сприймаються одер-

жувачем. Цей об'єкт – не матеріальний, а ідеальний, який інакше називають інформацією чи «сміслом» (змістом, значенням). Відповідно, інформаційну комунікацію називають ще комунікацією ідеальною чи смисловою (змістовою, значеннєвою) [14].

Подальший розвиток теорії інформаційної комунікації був спрямований на вивчення особливостей соціальної інформаційної комунікації. Однак назва «теорія соціальної інформаційної комунікації» часто замінювалася скороченою: «теорія комунікації». Таким чином відбувалася заміна терміна, а разом з нею й підміна поняття «соціальна інформаційна комунікація» поняттям «соціальна комунікація» (чи «соціальні комунікації») або скороченим «комунікація».

На термінологічні особливості науки про соціальну інформаційну комунікацію впливає також практика англomовних країн. Наприклад, сам термін «соціальна комунікація» представляється деяким авторам невдалим. Це пов'язано із складністю та неоднозначністю категорії «соціальне». У соціології соціальне розуміється в широкому і вузькому значеннях. Соціальна взаємодія в широкому сенсі – це будь-яка взаємодія, в якій беруть участь люди та їх спільноти. Соціальна взаємодія у вузькому, власне соціологічному сенсі – це взаємодія індивідів і спільнот, які займають нерівне становище в суспільстві. Такий дуалізм значення терміноелементу «соціальне» утруднює однозначне визначення поняття «соціальна комунікація». Якщо говорити про американську або західноєвропейську традиції, то теорія комунікації, що розробляється англomовними авторами, практично не використовує обороту «social communication». У літературі замість цього словосполучення застосовується або термін «human communication» (людська комунікація) або просто термін «communication», – зазначає Дмитро Петрович Гавра [4].

Соціальна інформаційна комунікація є об'єктом вивчення багатьох наук. Їх дослідження почалися ще до того часу, як сформувалася теорія інформації та комунікації. Серед них: лінгвістика, психологія, соціологія, теорія масових комунікацій та інші. Вивчається комунікація, що трактується як «способи спілкування, що дозволяють передавати і приймати різноманітну інформацію» [9]. Лише наприкінці ХХ ст. почала формуватися «загальна теорія соціальної комунікації», присвячена суто соціальній інформаційній комунікації [13].

У різних теоріях соціальної інформаційної комунікації сформувалися різні синонімічні назви як комуніканта, так і реципієнта. Частіше за все вони використовуються у певних співвідношеннях. Зокрема, таких як: відправник інформації – одержувач інформації, адресант – адресат тощо. Повідомлення, що передається в процесі інформаційної комунікації, називають комунікатом [3]. Недоречно останній термін застосовувати по відношенню до реципієнта, як це пропонують деякі автори [11, с. 24, 26].

Іноді комунікант не присутній фізично перед реципієнтом в ході комунікації; тоді зв'язок між ними здійснюється опосередковано, наприклад, через документ, автор якого фіксує інформацію в документі, а одержувач отримує

інформацію шляхом декодування використаних для фіксації інформації знаків. Тоді для споживача інформації канал комунікації (документ) уявляється як комунікант, або як джерело інформації, або як комунікат, тобто передане повідомлення.

Соціальна інформаційна комунікація має певну **цілеспрямованість**: комунікант планує передати, а реципієнт отримати певні знання, дані, відомості про факти чи ідеї тощо. Без визначення цілі, або мети, кожного комунікатора комунікація не відбудеться. Тому соціальна інформаційна комунікація – це «цілеспрямована взаємодія двох суб'єктів» [13, с. 24]. Однак соціальна інформаційна комунікація не завжди є «опосередкованою взаємодією», як зазначає А. В. Соколов, тому що вона може відбуватися між людьми без посередника, навіть такого, як документ.

Різновидом соціальної інформаційної комунікації є **автокомунікація**, або внутрішньоособистісна комунікація, яка відбувається як прихований чи явний діалог із самим собою, тобто суб'єкт комунікації – один і той самий, він є і комунікантом, і реципієнтом, а комунікація також відбувається без посередника.

Поділ соціальної інформаційної комунікації на види відповідно до характеристики реципієнтів передбачає виділення виду **масової комунікації** – як передачу повідомлення великій кількості людей (масовій аудиторії); або реципієнтам, неоднорідним за індивідуальними характеристиками [10]. Валентина Олександрівна Ільганаєва визначає масову комунікацію як «одночасний вплив на великі гетерогенні аудиторії певних символів, що передаються безособовими засобами через організоване джерело, для якого члени аудиторії є анонімними» [16, с. 191].

Перелік видів (чи підвидів) соціальної інформаційної комунікації не визначений точно. Не ясно навіть, чи можна **наукову комунікацію** протиставляти масовій, тому що наукова інформація, що передається у виданнях, адресується «великій кількості людей» або «великій гетерогенній аудиторії» і така комунікація має всі інші характеристики, притаманні масовій комунікації. Проте в багатьох класифікаціях наукова комунікація уявляється як різновид спеціальної комунікації, яка протистоїть масовій, а в працях, присвячених масовій комунікації, про наукову комунікацію навіть не згадують.

Наприклад, Фелікс Ізосимович Шарков у підручнику з теорії комунікації 2004 року пропонував розрізняти **типи комунікацій**, класифікуючи їх за так званими «найбільш значними підставами»:

- масову (на рівні соціальної системи); [соціетальна система (від лат. *societas* – спільність) – система відносин і процесів, що розглядаються на рівні суспільства в цілому];
- комунікацію середнього рівня (у межах соціальних груп та організацій);
- локальну (внутрішньосімейну, триадну та ін.);
- внутрішньогрупову (взаємодія не виходить за рамки певної групи);

- міжгрупову (між різними групами або великої групи з її досить самостійними підгрупами);
- міжособову (між окремими особами);
- внутрішньоособистісну [18].

У підручнику 2010 р. Ф. І. Шарков зазначає: «За масштабністю процесу комунікації і масовості осіб, що залучаються до нього, розрізняють **глобальну** (на всесвітньому рівні або в масштабах великої соціальної системи); **масову** (комунікації, що надають можливість отримати неадресовану конкретній людині або організації інформацію одночасно кількісно великій сукупності людей); **міжорганізаційну, міжгрупову** (між різними організаціями або групами людей), **внутрішньоорганізаційну, внутрішньогрупову** (обмежену в масштабах соціальних груп і організацій) та **локальну** (міжособову, внутрішньоособову та ін.)» [17].

Ольга Леонидівна Гнатюк виділяє **рівні комунікації**, враховуючи «кількість суб'єктів та масштабність комунікаційного процесу»:

- внутрішньоособова (аутокомунікація, або інтраперсональна);
- міжособова (чи інтерперсональна);
- комунікації в групах – комунікація усередині групи, між групами, між індивідом і групою (групові, міжгрупова, внутрішньогрупова, особовогрупова, організаційна);
- публічна комунікація – націлена на передачу інформації, що зачіпає громадські інтереси і що має публічний статус (тобто відкритість обговорення, націленість на загальне благо) для певної аудиторії. Субстанціональним суб'єктом публічної сфери є «public» – громадськість в сучасному розумінні цього терміна;
- міжсоціумна, міждержавна комунікація;
- масова комунікація – процес поширення інформації (знань, духовних цінностей, моральних і правових норм і тому подібне) за допомогою технічних засобів (друк, радіо, кінематограф, телебачення) на чисельно великі, розосереджені аудиторії;
- медіакомунікація – це термін, що дозволяє синтезувати масову і міжособову комунікації і виділити особливий тип комунікації, який дає можливість говорити про комунікацію усередині медіаполя;
- глобальна комунікація – пов'язана з процесами глобалізації, з появою новітніх технічних засобів передачі інформації. Це комунікація, що охоплює величезну частину людства в транснаціональних масштабах по всьому світу. Однією з систем глобальної комунікації виступає Інтернет [5, с. 44–45].

Отже, єдності поглядів на види соціальної інформаційної комунікації поки що не досягнуто. Вважаємо, що з метою теоретичного розгляду варто визначати такі види методом класифікації за різними підставами поділу [19].

Теоретики масової комунікації часто розглядають її безвідносно до того, які ще існують види комунікації. На думку Валерія Феліксовича Іванова, «підводячи підсумок численним визначенням, здається справедливим розуміти під масовою комунікацією процес збору, обробки і поширення соціальної інформації (тобто інформації позагенетичної, семантичної, яка фіксується у знаках) за допомогою спеціальних каналів (преса, радіо, телебачення, відео, кіно тощо) на велику і розташовану в різних місцях аудиторію» [8, с. 86].

Іноді словом «комунікація» позначають саме і тільки **процес спілкування**. На наш погляд, спілкування – це різновид соціальної інформаційної комунікації, у якому комунікатори послідовно міняються ролями. Інакше кажучи, спілкування обов'язково передбачає зворотний зв'язок від реципієнта до комуніканта, а комунікація взагалі не завжди має такий зв'язок.

Канал комунікації є обов'язковим елементом у структурі соціальної інформаційної комунікації. Це шлях, за яким повідомлення передається від комуніканта до реципієнта. Вислів «канал» є образним, метафоричним. Він лише свідчить про те, що між комунікантом і реципієнтом існує певний зв'язок, а **канал є засобом, за допомогою якого повідомлення передається від джерела до отримувача інформації** [16, с. 148–149].

Канали комунікації поділяють на природні та штучні. **Природні** – це ті, що обумовлені людськими органами почуттів, які можуть сприйняти інформацію. Відповідно розрізняють канали: візуальний (повідомлення сприймається зором), аудіальний (повідомлення сприймається слухом), тактильний (повідомлення сприймається через дотик). До каналів комунікації відносять також органолептичні канали: нюховий (сприйняття запахів) та смаковий (сприйняття смаку). **Штучні** канали комунікації – це ті, що спеціально створюються людиною, переважно технічними засобами, хоча людина сприймає передану інформацію через ті ж самі природні канали. До штучних каналів безперечно належать телефон, телеграф, радіо, кіно, телебачення, відеозапис, електронний зв'язок. Але штучними каналами комунікації можна вважати й інші, створені людиною: писемність, мистецтво (образотворче, музичне, театральне тощо).

Інший поділ каналів комунікації ґрунтується на **характеристиці знаків, якими передається інформація**. Зокрема, Аркадій Васильович Соколов зазначає: «Номо sapiens отримав у спадок від своїх предків-пралюдей два канали усної комунікації – невербальний і вербальний, до яких незабаром, тобто в період верхнього палеоліту 40–15 тис. років тому, приєдналися штучні іконічний та символічний канали. Таким чином в кам'яному столітті, на стадії археокультури, виникли чотири початкові канали» [15].

А. В. Соколов відзначає різні напрями розвитку і співіснування названих каналів: «У надрах цих каналів у вигляді первісного мистецтва утворилися художні канали, які неможливо відособити: музика і танець злиті з невербальним каналом; поезія і риторика – продукти вербального каналу; живопис виріс з іконічної графіки, а скульптура – з амулетів, талісманів й інших речових символів» [15].

А. В. Соколов запропонував виділяти також **роди** соціальної комунікації, за основу яких взято три види комунікаційних каналів: усний, документальний та електронний. Названі комунікаційні канали виділяються за різними ознаками, тому при їх порівнянні перетинаються, утворюючи ділянку повного збігу трьох каналів та три ділянки часткового збігу: документального та електронного каналів, електронного та усного, усного та документального [12, с. 56–57]. У навчальному посібнику «Соціальні комунікації» 2014 р. А. В. Соколов називає зазначений поділ **типами** комунікації, які виділяються залежно від типізації реальностей. Отже, смислова соціальна комунікація поділяється на типи: усна, документальна та електронна. Цей поділ дає можливість детально розглянути особливості кожного типу смислової комунікації, залучаючи результати досліджень різних наукових дисциплін [15].

Узагальнюючи наявні пропозиції, пропонуємо такий перелік комунікаційних каналів **за особливостями знаків**, що використовуються для передачі інформації в процесі комунікації:

1. візуальний (жести, міміка);
2. речовий (знаряддя праці, предмети побуту тощо);
3. усний (вербальний);
4. звуковий (звукові сигнали, шуми, музика);
5. зображальний (рисунок, живопис);
6. письмовий;
7. технічний (телефон, телеграф, радіо, звукозапис, фото, кіно, відеозапис, телебачення, електронно-обчислювальна техніка).

Враховуючи можливості перетинання окремих каналів комунікації, пропонуємо такі варіанти:

Варіант 1

		Природний	Штучний
Вербальний	Усний	Мовлення	Телефон, радіо, телебачення, аудіозапис
	Письмовий		Рукописний, друкований, поліграфічний, електронний
Невербальний	Візуальний	Міміка, жести	Світлові сигнали, речі, пантоміма
	Аудіальний	Звуковий	Музика

Варіант 2

	Невербальний		Вербальний	
	Природний	Штучний	Природний	Штучний
Візуальний	Міміка, жести	Світлові сигнали, речі		Письмовий
Аудіальний	Звуковий	Звуковий (музика)	Усний	Аудіодокументальний
Тактильний	Дотиком			Брайлевський

Важливим внеском у ноокомунікологію є опис **еволюції системи соціальних комунікацій** за весь період існування людського суспільства. Цей опис розкриває, як розвивалася та частина ноосфери суспільства, яка пов'язана із суспільною свідомістю.

Намагаючись систематизувати погляди на розвиток системи соціальних комунікацій, науковці пропонують різні варіанти хронології подій, що відбувалися в історії людства.

А. В. Соколов показує еволюцію соціальних комунікацій на тлі еволюції загальнолюдської культури, яка представлена у вигляді п'яти стадій [15].

Перша стадія – **пракультура** (1,5 млн. років тому – 40 тисяч років тому) – період антропосоціогенеза, час формування *homo sapiens* як біологічного виду, коли предки людини (пітекантропи, неандертальці) освоїли засоби культурної діяльності (кам'яні знаряддя праці) і членороздільну мову.

Друга стадія – **археокультура** (40 тис. років тому – III тис. до н. е.) – період кам'яного століття (верхній палеоліт, мезоліт, неоліт), коли в первісних громадах отримала розвиток не лише матеріальна культура у вигляді «кам'яної індустрії», але і духовна культура у вигляді магічних культів, міфології, образотворчого і музичного мистецтва. Виникнення у IV–III тис. до н. е. локальних цивілізацій і винахід писемності знаменували перехід до стадії палеокультури.

Третя стадія – **палеокультура** (III тис. до н. е. – XV ст. н. е.). На цій стадії з'являються: ієрогліфи на стінах староегипетських пірамід – алфавітне письмо – Александрійська бібліотека – друкарський верстат Іоганна Гутенберга.

Четверта стадія – **неокультура**. Винахід Гутенберга в середині XV ст. поклав у Західній Європі початок нової стадії – стадії неокультури. До неї належить XVI ст. – епоха Відродження і Реформації, за яким послідували століття Освіти (друга половина XVII–XVIII ст.) і XIX ст. – століття індустріалізації. У кінці XX ст. з'явилися ознаки настання постіндустріальної ери.

П'ята стадія – **постнеокультура** – це комп'ютеризований світ з мультимедійними глобальними комунікаційними каналами і з культурною спадщиною, що зберігається в розподілених ресурсах комп'ютерних мереж.

На кожній стадії еволюції загальнолюдської культури формувалися і використовувалися характерні для цієї стадії комунікаційні канали.

Зіновій Васильович Партико запропонував періодизацію «інформаційного розвитку суспільства», яка в основному збігається з визначеними стадіями еволюції культури, але відзначається більшою деталізацією (складається з одинадцяти періодів) і віднесенням початку цього розвитку в дальшу історичну глибину. Зокрема, перший рубіж – виникнення передачі інформації в суспільстві – автор пов'язує з «мовою жестів», яка стала панівною близько 3 млн років до н. е. «Етап електронних засобів», на його думку, починається з кінця XIX ст. з винайдення радіохвильових каналів зв'язку. Наступний рубіж – 20–30-ті роки XX ст. – пов'язаний з винайденням телебачення. Кінець 40-х років XX ст. ознаменувався започаткуванням кібернетичного підходу до поняття ін-

формації. Кінець 70-х – початок 80-х років ХХ ст. – це перехід каналів зв'язку з аналогового на цифровий спосіб запису та передачі інформації. Нарешті, 90-ті роки ХХ ст. відзначилися створенням глобальної комп'ютерної мережі Інтернет [10, с. 18–38].

Науковці відзначають також явище **біфуркації каналів комунікації**. Біфуркація («фуркация» лат. – розподіл) – роздвоєння, розгалуження, розподіл чого-небудь на дві частини. Виникнення нових комунікаційних каналів, які сприяли підвищенню рівня комунікаційної культури, завжди було результатом біфуркації.

А. В. Соколов виділяє чотири біфуркації каналів соціальної комунікації:

- Біфуркація I – поява писемності шляхом біфуркації іконічного каналу;
- Біфуркація II – в результаті біфуркації писемності з'явився канал книгодрукування;
- Біфуркація III – промисловий переворот, що зумовив появу первинних технічних каналів, зокрема машинної поліграфії, фотографії, телефону;
- Біфуркація IV – науково-технічна революція ХХ ст., що викликала до життя електронну комунікацію – телебачення і комп'ютер [15].

А. В. Соколов увів поняття **«суспільної комунікаційної системи»**, яка є структурованою (впорядкованою певним чином) сукупністю комунікантів, реципієнтів, смислових повідомлень, комунікаційних каналів і посередників (медіаслужб), професійно зайнятих комунікаційною діяльністю.

Комунікаційна культура визначається нормами і способами фіксації, зберігання і поширення культурних смислів, тобто родом соціальної комунікації. Розрізняються **рівні комунікаційної культури: словесність, книжність, мультимедійність**. Книжність підрозділяється на три покоління: палеокультурне (рукописна книга), мануфактурне неокультурне (мануфактурне книгодрукування), індустріальне неокультурне (машинна поліграфія). Рівні комунікаційної культури відповідають різним видам суспільної комунікаційної системи.

Історико-хронологічний підхід дозволяє показати послідовний розвиток словесності, книжності та мультимедійності, формування різних рівнів комунікаційної культури та суспільної комунікаційної системи [13, с. 232–285].

На підставі аналізу хронології та часу появи нових комунікаційних каналів А. В. Соколов виявив також закони еволюції каналів соціальної інформаційної комунікації.

Перший – закон кумуляції комунікаційних каналів (закон ККК) проголошує, що по ходу цивілізаційного процесу комунікаційні канали збільшуються в арифметичній прогресії з основою 2. Це означає, що початкова кількість комунікаційних каналів (чотири) збільшується на кожній стадії еволюції загальнолюдської культури на два канали.

Другий – закон симетрії комунікаційних каналів (закон СКК) свідчить: синхронність біфуркацій усних і документальних каналів не випадко-

ва, вона – результат взаємозалежності, своєрідного балансу документальної і усної комунікації.

Третій – закон прискорення біфуркацій – показує, що в історичному часі відбувається скорочення періодів між біфуркаціями комунікаційних каналів, зокрема дистанція між біфуркаціями I та II – близько 4,5 тисяч років; між II та III – 350 років; між III та IV – близько 150 років.

Незважаючи на недостатню розробленість загальної теорії соціальної інформаційної комунікації, вона була об'єктом вивчення багатьох наукових дисциплін з найдавніших часів. Спочатку це були логіка, лінгвістика та психологія, пізніше герменевтика, педагогіка, соціологія, семіотика. У XX ст. до них приєдналися документологія, інформатика, теорії масових комунікацій, реклами та зв'язків із громадськістю.

У американських і західноєвропейських університетах з кінця 30-х років читаються курси з комунікації, існують спеціалізації і надаються ступені за спеціальностями «Communications», «Communications Study», «Communications and Media Study», «Communications management» тощо.

Наразі праці, присвячені теорії соціальної інформаційної комунікації, називають «соціальні комунікації» [14; 15] або «основи теорії комунікації» [2]. Знайомство з їхнім змістом дає підставу стверджувати, що присвячені вони не взагалі комунікації і навіть не всім соціальним комунікаціям (включаючи матеріальні), а саме теорії соціальної інформаційної комунікації.

Останнім часом теорія комунікації отримує нову назву – «комунікологія» [17]. Михайло Олексійович Василик вважає, що в найзагальнішому плані комунікологію можна визначити як науку про місце і роль комунікації в суспільстві, про комунікаційні системи, структури і процеси, закономірності їх розвитку і функціонування [2].

Фелікс Ізосимович Шарков дає таке визначення: «**Комунікологія** – система сформованих знань і діяльність з отримання нових знань про комунікації, що синтезують в єдине знання (науку): 1) теорію комунікації; 2) теорії різних комунікацій, розроблені різними авторами (наприклад, теорії масової комунікації, теорії міжкультурної комунікації, багато теорій соціолінгвістичної комунікації, теорія егалітарної комунікації й ін.); 3) науки і наукові напрями, що вивчають різні комунікації (соціологія комунікації, психологія комунікації та ін.); 4) теорію і практику комунікативної діяльності в різних сферах суспільства за допомогою різних засобів і з різними суб'єктами» [17, с. 13].

Ф. І. Шарков дає також визначення іншої науки про комунікацію: «**Комунікативістика** – науковий напрям комунікології, що вивчає зародження і функціонування інформаційно-комунікаційних систем, способи їх комунікації із зовнішнім громадським середовищем, а також теоретичні основи і практичні аспекти соціальної взаємодії в різних мережах комунікації (включаючи електронні мережеві співтовариства)» [17, с. 14].

Отже, як комунікологія, так і комунікативістика мають за об'єкт свого вивчення саме соціальну інформаційну комунікацію, перша – з більш широким обсягом завдань, друга – з обмеженим, але не досить ясным. Відомо, що науковці пропонують називати комунікативістикою науку про засоби масової інформації (ЗМІ) і діяльність журналістів в «епоху електронної інформаційно-комунікаційної революції» [9].

Ураховуючи той факт, що соціальна (семантична) інформація може бути охарактеризована як нооінформація, яка функціонує в межах ноосфери [22], вважаємо за можливе ввести термін **ноокомунікологія** для позначення комплексу наукових дисциплін, які вивчають функціонування нооінформації з різних аспектів, притаманних кожній конкретній дисципліні.

Теорія соціальної інформаційної комунікації становить основу ноокомунікології, якщо останню розуміти як комплекс наукових дисциплін, пов'язаних із дослідженнями різноманітних інформаційно-комунікаційних явищ суспільства. Це – загальна теорія ноокомунікології, метанаука, покликана узагальнити досягнення багатьох наук, що стосуються соціально-комунікаційних процесів. Складність в тому, що кожна з окремих наукових дисциплін вважає себе самостійною і незалежною від інших, має власну історію розвитку і власну термінологію. Не всі розуміють потребу в узагальненні здобутих знань, надають перевагу дослідженням вузьких конкретних питань у межах «своєї» галузі.

Тим більш потрібні праці узагальнювального характеру, які спроможні об'єднати наявні досягнення і встановити спільну мету в дослідженнях різноманітних соціально-комунікаційних процесів, збагатити окремі дисципліни знаннями і методологією досліджень, розробленими в інших.

На закінчення варто зупинитися на деяких терміноелементах, пов'язаних з комунікацією, які мають різні відтінки значення.

Терміноелемент «комунікаційний» означає, що певне явище розглядається з погляду теорії комунікації. Наприклад, у вислові «комунікаційний канал».

Терміноелемент «комунікативний» свідчить про те, що характеризується процес спілкування, який має обов'язковий зворотний зв'язок. Наприклад, можна говорити про комунікативну поведінку певної людини.

Терміноелемент «комунікабельний» використовують для характеристики суб'єкта, який відкритий для спілкування, легко вступає в акт комунікації.

На жаль, багато науковців використовують ці терміноелементи, не замислюючись над їхніми значеннями. Так само неузгодженими залишаються терміни, що позначають різні елементи комунікації. У сучасних комунікаційних теорій є ще багато завдань, що потребують розв'язання.

Список використаних джерел:

1. *Бориснёв С. В.* Социология коммуникации : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / С. В. Бориснёв. – М. : Юнити, 2003. – 270 с.
2. *Василик М. А.* Наука о коммуникации или теория коммуникации? К проблеме теоретической идентификации / М. А. Василик // Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. тр. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 4–11.
3. *Воборжил Л.* Договор как коммуникат / Л. Воборжил // ROSSICA OLOMUCENSIA XLII (za rok 2003) 1. čast. – Olomouc, 2004. – S. 73–78. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/2LRZqov> (дата звернення: 31.07.2019).
4. *Гавра Д. П.* Основы теории коммуникации : учеб. пособие / Д. П. Гавра. – СПб. : Питер, 2011. – 288 с.
5. *Гнатюк О. Л.* Основы теории коммуникации : учеб. пособие / О. Л. Гнатюк. – М. : КноРус, 2012. – 256 с.
6. *Демченко В. Д.* Новітні парадигми вивчення теорії масової комунікації в Україні (до проблеми концептуальної еволюції) / В. Д. Демченко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2010. – № 2. – С. 25–30.
7. *Землянова Л. М.* Модернизация современного журналистского образования – значение научного опыта зарубежной коммуникативистики [Электронный ресурс] / Л. М. Землянова // Медиаскоп : электр. науч. журн. – 2017. – Вып. 1. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.mediascope.ru/node/61> (дата обращения: 31.07.2019). – Загл. с экрана.
8. *Иванов В. Ф.* Массовая коммуникация : [монография] / В. Ф. Иванов. – Киев : Акад. Укр. Прессы, 2013. – 902 с.
9. *Конецкая В. П.* Социология коммуникации / В. П. Конецкая. – М. : Междунар. ун-т бизнеса и упр., 1997. – 304 с.
10. *Партико З. В.* Теорія масової інформації та комунікації : навч. посіб. / З. В. Партико. – Львів : Афіша, 2008. – 290 с.
11. *Різун В. В.* Теорія масової комунікації : підручник / В. В. Різун. – Київ : вид. центр «Просвіта», 2008. – 260 с.
12. *Соколов А. В.* Введение в теорию социальной коммуникации : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений, обучающихся по специальности «Культурология» / А. В. Соколов ; С.-Петербург. гуманитар. ун-т профсоюзов. – СПб. : С.-Петербург. ГУП, 1996. – 319 с.
13. *Соколов А. В.* Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.
14. *Соколов А. В.* Социальные коммуникации : учеб.-метод. пособие / А. В. Соколов. – М. : Профиздат, 2001. – Ч. 1. – 222 с. – (Современная библиотека ; вып. 16).
15. *Соколов А. В.* Социальные коммуникации : учебник / А. В. Соколов. – СПб. : Профессия, 2014. – 288 с.
16. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : слов.-справ. / авт.-сост. В. А. Ильгинаева. – Харьков : КП «Гор. тип.», 2009. – 391 с.
17. *Шарков Ф. И.* Коммуникология: основы теории коммуникации : учебник / Ф. И. Шарков. – М. : Изд.+торг. корпорация «Дашков и К^о», 2010. – 592 с.
18. *Шарков Ф. И.* Основы теории коммуникации : учеб. для студентов высш. учеб. заведений / Ф. И. Шарков ; Акад. труда и соц. отношений. – М. : ИД «Социал. отношения», 2003. – 245 с.
19. *Швецова-Водка Г. М.* Документальна комунікація як об'єкт загальної теорії документології / Г. М. Швецова-Водка // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 2. – С. 49–53.
20. *Швецова-Водка Г. Н.* Ноосфера как объект библиотечно-библиографических исследований / Г. Н. Швецова-Водка // Вісн. Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2018. – Т. 23, вип. 1(19). – С. 187–197.
21. *Shannon C. E.* The Mathematical Theory of Communication / C. E. Shannon, W. Weaver. – Urbana, 1949. – 117 p.
22. *Wiener N.* Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine / N. Wiener. – New York, 1948. – 212 p.

References:

- [1]. Borisnev S. V. *Sotsiologiya komunikatsii [Sociology of communication]*. Moskva, 2003, 270 p.
- [2]. Vasilik M. A. Nauka o komunikatsii ili teoriya komunikatsii? K probleme teoreticheskoy identifikatsii. [Science of communication or theory of communication? To the problem of theoretical authentication]. *Aktualnye problemy teorii komunikatsii [Current issues in communication theory]*. Sankt-Peterburg, 2004, pp. 4–11.
- [3]. Voborzhil L. Dogovor kak komunikat [Contract as a communicat]. *ROSSICA OLOMUCENSIA XLII (za rok 2003) 1. čast [ROSSICA OLOMUCENSIA XLII (2003) part 1.]*. Olomouc, 2004, pp. 73–78. Available at: <https://bit.ly/2LRZqov>.
- [4]. Gavra D. P. *Osnovy teorii komunikatsii [Bases of theory of communication]*. Sankt-Peterburg, 2011, 288 p.
- [5]. Gnatyuk O. L. *Osnovy teorii komunikatsii [Bases of theory of communication]*. Moskva, 2012, 256 p.
- [6]. Demchenko V. D. Novitni paradyhmy vyvchennia teorii masovoi komunikatsii v Ukraini (do problemy kontseptualnoi evoliutsii) [The newest paradigms of study of theory of mass communication in Ukraine (to the problem of conceptual evolution)]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Sotsialni komunikatsii [State and regions. Series: Social communications]*. 2010, no 2, pp. 25–30.
- [7]. Zemlyanova L. M. Modernizatsiya srovennogo zhurnalistykogo obrazovaniya znachenie nauchnogo opyta zarubezhnoy komunikativistiki [Modernization of modern journalistic education is a value of scientific experience of foreign communicativistyc]. *Mediascope [Mediascope]*, 2017, vol. 1. Available at: <http://www.mediascope.ru/node/61>.
- [8]. Ivanov V. F. *Massovaya komunikatsiya [Mass communication]*. Kiev, 2013, 902 s.
- [9]. Konetskaya V. P. *Sotsiologiya komunikatsii [Sociology of communication]*. Moskva, 1997, 304 p.
- [10]. Partyko Z. V. *Teoriia masovoi informatsii ta komunikatsii [Mass information and communication theory]*. Lviv, 2008, 290 p.
- [11]. Rizun V. V. *Teoriia masovoi komunikatsii [Theory of mass communication]*. Kiev, 2008, 260 p.
- [12]. Sokolov A. V. Vvedenie v teoriyu sotsialnoy komunikatsii [Introduction to the theory of social communication]. Sanct-Peterburg, 1996, 319 p.
- [13]. Sokolov A. V. *Obshchaya teoriya sotsialnoy komunikatsii [General theory of social communication]*. Sankt-Peterburg, 2002, 461 p.
- [14]. Sokolov A. V. *Sotsialnye komunikatsii [Social communications]*. Moskva, 2001, part 1, 222 p.
- [15]. Sokolov A. V. *Sotsialnye komunikatsii [Social communications]*. Sankt-Peterburg, 2014, 288 p.
- [16]. *Sotsialnye komunikatsii (teoriya, metodologiya, deyatel'nost) [Social communications (theory, methodology, activity)]*. Kharkov, 2009, 391 p.
- [17]. Sharkov F. I. *Kommunikologiya: osnovy teorii komunikatsii [Communicology: bases of theory of communication]*. Moskva, 2010, 592 p.
- [18]. Sharkov F. I. *Osnovy teorii komunikatsii [Bases of theory of communication]*. Moskva, 2003, 245 p.
- [19]. Shvetsova-Vodka H. M. Dokumentalna komunikatsiia yak ob'ekt zahalnoi teorii dokumentolohii [Documentary communication as object of general theory of documentology]. *Biblioteko-znavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia [Library science. Document science. Informology]*. 2010, no 2, pp. 49–53.
- [20]. Shvetsova-Vodka G. N. Noosfera kak ob'ekt bibliotekno-bibliograficheskikh issledovaniy [Noosphere as object of library-bibliographic researches]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. Seriya: Biblioteko-znavstvo, bibliografo-znavstvo, knigo-znavstvo [Odesa National University Herald. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]*. 2018, t. 23, vol. 1 (19), pp. 187–197.
- [21]. Shannon C. E., Weaver W. *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana, 1949, 117 p.
- [22]. Wiener N. *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. New York, 1948, 212 p.

Надійшла 03.06.2019 р.

Швецова-Водка Г. М.,

доктор исторических наук
профессор кафедры документальных
коммуникаций и библиотечного дела
Ровенский государственный гуманитарный университет
ул. С. Бандеры, д. 12, г. Ровно, 33028, Украина
тел.: (0362) 26 78 75
e-mail: shvetsova1943@gmail.com

**СОЦИАЛЬНАЯ ИНФОРМАЦИОННАЯ КОММУНИКАЦИЯ
КАК ОБЪЕКТ НООКОММУНИКОЛОГИИ**

В статье рассматривается одно из основных понятий ноокоммуникологии – социальная информационная коммуникация – в свете общетеоретических представлений о коммуникации. Уточняются термины, обозначающие структурные элементы социальной информационной коммуникации, её виды, характеристика коммуникационных каналов. Рассмотрен историко-хронологический подход к эволюции каналов социальной информационной коммуникации. Охарактеризованы представления о науках, изучающих коммуникацию: коммуникологии, коммуникативистике, ноокоммуникологии. Показано отличия между терминоэлементами производными от «коммуникации».

Ключевые слова: коммуникация, коммуникология, ноокоммуникология, структура социальной информационной коммуникации, коммуникационные каналы.

Shvetsova-Vodka H. M.,

Doctor of Historical Sciences
Professor of the Department of documentary communications and library science
Rivne State Humanitarian University
12 Bandera St., Rivne, 33028, Ukraine
tel.: (0362) 26 78 75
e-mail: shvetsova1943@gmail.com

**SOCIAL INFORMATION COMMUNICATION AS THE OBJECT
OF NOOCOMMUNICOLOGY**

Summary

On the modern stage of development of documentary-communication sciences there is a requirement in the ground of general theory of social information communication. It must lay down basis of new scientific and educational discipline after the name “noocommunicology”, which investigate an information transfer in society and combine traditional bibliological and documentary disciplines. In the article basic concepts of noocommunicology are examined in the light of general theoretic pictures of communication. The methods of this research are historiography and terminological analysis, semantic interpretation of concepts and terms. The kinds

of social information communication are specified, description of communication channels is given. The evolution of channels of social information communication by the historical chronological going is considered. The differences in suggestions of different authors for divide into periods the evolution of the system of social information communications are shown. The phenomenon of bifurcation of channels of communication, levels of communication culture, laws of evolution of channels of social information communication are described. Modern ideas about sciences, which study communication – communication science, communication theory, communicology, communicativistic – are shown. It is suggested to enter a term “noocommunicology” for denotation of complex of scientific disciplines, which study functioning of nooinformation. Differences between elements of ukrainian terms, produced from “communication”, are shown. It is concluded, that further development of social information communication theory in Ukraine must be more consent and have influence to practice. Research results can be used in educational practice to teaching the professional disciplines for future librarians-bibliographers. They also will be useful for the libraries, which plan their future, for determination the directions, which need the special attention and further development.

Keywords: communication, communicology, noocommunicology, structure of social information communication, channels of communication.